

ALISHER NAVOIY ASARLARI TARJIMALARI BADIYYATINI ANGLASH

F.D.Sapayeva – filologiya fanlari b6yicha falsafa doktori, dotsent

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: Alisher Navoiy, sheʼr, tarjima, oʻzbek tili, mazmun, maʼno, tarjimon.

Ключевые слова: Алишер Навои, стихотворение, перевод, узбекский язык, содержание, смысл, переводчик.

Key words: Alisher Navoi, poem, translation, Uzbek language, meaning, translator.

Alisher Navoiy ijodi har zamon, har bir davr uchun saboq boʻladigan oʻlmas gʻoyalar, fikr va qarashlar ummonidir. Kuni kecha Prezidentimiz tomonidan imzolangan “Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yil-ligini keng nishonlash toʻgʻrisida”gi qarorda zamonamiz-ning maʼnaviy ehtiyojiga malham, muammolariga yechim boʻla oladigan bu oʻlmas chashmani asrab-avaylash va targʻib qilish borasida muhim vazifalar belgilangan.

Turk nazmida chu men tortib alam,

Ayladim ul mamlakatni yaqqalam.

– deganida Alisher Navoiy haq edi. Sababi, u oʻz ijodi orqali turkiy millat va elatlarni yaqqalam qila oldi, birlashtirdi. Nafaqat oʻzbek tili, balki oʻnlab turkiy tillarning badiiy jihatdan mukammallik kasb etishida Alisher Navoiyning qilgan saʼy-harakatlari beqiyos. Taʼkidlash lo-zimki, til gegemonligi uchun kurashni bizga Alisher Navoiy bobomiz boshlab bergan. Fors tili Oʻrta Osiyoda ming yil davomida hukmronlik qilgan. “Yosh shoirlar sheʼrlari katta ustozlar nazariga tushishi uchun fors tilida ijod qilishar edi”, deydi Navoiy. Shunday bir sharoitda Alisher Navoiy turk tilini himoya qilish uchun katta maydonga chiqadi. Hatto Husayn Boyqaroga aytib, ijodkorlar turk tilida ijod qilsinlar, degan mazmunda farmon chiqartirishga ham erishadi. “Muhokamat ul-lugʻatayn” asarida turk tilini fors tili bilan solishtirib, ushbu tilning afzalliklarini ochib beradi. Shuningdek, turkiy tilning poydevori mustahkam boʻlishi uchun 100 000 misradan iborat noyob ijod namunasini biz avlodlarga meros qilib qoldirdi. “Majolis-un-nafois”da qayd etilishicha, Navoiy davridagi 400 nafar shoirning 30 nafarigina turkiy tilda ijod qilgan. Oʻsha davr muhitida bu 30 nafar shoirning ijod qilishi oson boʻlmagan.

Turkiy adabiyotlar hisoblanmish oʻzbek, qoraqalpoq, qozoq va turkman adabiyotlari hamkorliklari debochasini Alisher Navoiy, Berdaq, Abay va Maxtumquli ijodisiz tasavvur qilish mushkul. Navoiyning taʼlimiy mazmundagi hikmatli soʻzlari Maxtumquli uchun nasihat sheʼrlar bitishda badiiy shakl vazifasini oʻtaganini misollar tashdiqlaydi. Navoiyning:

Odami ersang, degamig odami,

Onikim, yoʻq xalq gʻamidin gʻami

– degan mashhur baytini bilmaydigan yoki yod olmagan adabiyot muhibi yoʻq hisobi. Ulugʻ shoirning insonparvarlik goylari kuylangan bu shoh bayt Maxtumqulida:

Adam bolup, adam gadrin bilmeen,

Ondan ene otlap y6ren mal yagshi,

S6zlegende, s6z manisın bilmeen,

Ondan ene s6zlemeen lal yagshi.

Alisher Navoiyning rang-barang merosi, goʻzal sheʼriyati, buyuk dostonlari Maxtumquli Firoziydek donishmand shoir uchun ilhom bulogi, poetik tajriba toʻplashida maʼnaviy tayanch, mahorat maktabi boʻlsa, Berdaq uchun ham Ustozlik anʼanasini davom ettirgan:

Nawayidan sawat ashtim,

Fizuliydan durlar shashtim...

Navoiy asarlari tarjimalari boʻyicha qoraqalpoq adabiyotshunosligida maʼlum darajada tadqiqotlar olib borildi. Xususan, N.Davqarayev, Q.Ayimbetov, N.Japaqov, I.Sagitov, Q.Maqsatov, S.Ahmedov, K.Mambetov kabi olimlarning ushbu mavzu tahliliga bagʻishlangan maxsus tadqiqotlari mavjud [4].

Alisher Navoiy hayoti va ijodini mamlakatimiz va xalqaro miqyosda keng oʻrganish va targʻib qilish maqsadida Prezidentimizning “Alisher Navoiy nomidagi xalqaro jamoat fondini tashkil etish toʻgʻrisida”gi qaror loyihasini ishlab chiqishdek muhim vazifa belgilangan. Mana, yaqinda Ukrainada “Farhod va Shirin” asarini tarjima qilishibdi. Shunga oʻxshash asarlarni jamlagan kutubxona tashkil etilishi bizga koʻp maʼlumotlarni oʻrganishimizda yordam beradi. Mazkur fond navoiyshunos

olimlarni bir davraga yigʻib, munozara va muhokamalar yuritishga imkon yaratib berishiga umid bildiramiz. Alisher Navoiy ijodi haqida ilmiy tadqiqot olib borgan kanadalik Harri Dik Navoiyga “*Dunyoni maʼnaviy tanazzuldan qutqara oladigan koʻngil bogʻining bogʻboni*” deya taʼrif beradi va “Lison ut-tayr” asarini ingliz tiliga tarjima qiladi. Bular qatoriga “*Farhod va Shirin*”ni ukrain tiliga tarjima qilgan shoir Nikolay Bajan, polyak tarjimoni Yanush Kijjovskiyini ham qoʻshish mumkin [5].

Maʼlumki, hech bir milliy adabiyot faqat oʻz doirasidagina – boshqa xalqlardan ajralgan holda rivojlana olmaydi. Milliy adabiyotlararo taʼsir oʻzaro aloqasi bir birini boyitish, bir tilda yaratilgan asarni ikkinchi tilga tarjima qilish orqali ham amalga oshadi. Buyuk oʻzbek shoiri mutafakkiri Alisher Navoiy ijodi esa jahon soʻz sanʼatining alohida sahifalarini tashkil etadi. Navoiy asarlarini boshqa tilga tarjima qilish XV asrdayoq boshlangan. “Majolis un-nafois”ni 1522-1523-yillar Muhammad Gʻaznaviy oradan yarim asr oʻtgach esa Shoh Ali bin Abdul Ali Nishopuriylar fors tojik tiliga tarjima qilganlar. Alisher Navoiyning gʻazal, ruboiy, qasida, xususan, dostonlari keng tarqala borgan sari ularni oʻrganishga qiziqish ham kuchayaverdi. Bu esa shoir asarlarining tili, poetik ifodalari sharhi va izohi uchun lugʻatlar yaratishga sabab boʻldi. Natijada shoir vafotidan sal oʻtgach “Badoe ul-lugʻat”, “Lugʻati Navoiy” XVI asrda Turkiyada Abushqa, XVIII asrda “Sangloh”, shuningdek, “Al-lugʻat al-lison an-Navoiy” kabi lugʻatlar dunyoga keldi. Bu lugʻatlar darchasi Navoiy asarlarini boshqa xalq vakillariga tushuntirish ilinji bilan yaratilgan. Demak, ularni ham Navoiyni tarjima qilishga intilish sifatida baholash mumkin.

Shoir ijodiga boʻlgan qiziqish davr oʻtishi bilan ortib bordi. Tarjimachilik rivojlanishi natijasida dunyodagi talay xalqlar Navoiyning jozibador asarlarini oʻz ona tillarida oʻqiy boshladilar. Shoir asarlarining inglizcha asarlari uzoq tarixga borib taqaladi. Navoiy asarlari ingliz tiliga turli yoʻllardan kirib borgan, xususan boshqa yevropa tillariga qilingan tarjimai salmoqli oʻrin tutadi. Aytaylik, bir paytlar ruscha tarjimalar bevosita vositachilik vazifasini bajar-gan boʻlsa, soʻngra, shoirning asarlari asl nusxadan ingliz-chaga tarjima qilish orqali inglizlashtirildi. Bu oʻzbek tur-mush tarzini, sharqona urf-odatlarini oʻzga yurt kitobxon-lariga yetkazishda jiddiy ahmiyatga ega boʻldi.

Alisher Navoiy ijodi Yevropaga turli yoʻllar bilan kirib bordi. 1557-yili Venetsiyada italyan tilida “*Pregri nagsio di tre giovane figliuoli del Re di Sereudippo per opera Chris-toforo Armena della Persiana nelli Italyana linguafrappor-tato*”, yaʼni “Shoh Sarandipning uch navqiron oʻgʻlonlarining qanday qilib ziyoratga borgani, janob Xristofor Armani forsiydan italyan tiliga oʻgʻirgan” nomi ostida bir kitob nashr etilgan. Bu kitob Yevropa kitobxon-lari orasida katta qiziqish uygʻotdi va 1584-yili ikki marta bosildi. Keyinchalik, 1611-1622 va 1625-yillarda qayta-qayta chop etildi. 1883-yilda ana shu italyancha tarjima asosida bu asarni Yohan Betsil nemis tiliga oʻgʻirdi. Keyin-chalik, bu asar Yevropa boʻylab keng tarqaldi va nihoyat, 1768-yili ingliz tiliga tarjima qilindi. Bundan tashqari 1719-yili Fransiyada fransuz tiliga, 1966-yili folland tillari-ga ham tarjima qilindi. Bu asar ikki qismdan iborat boʻlib birinchi qismi Sarondip shohi oʻzining uch oʻgʻloni oqilu dono qilib tarbiyalangani hikoya qilganadi.

Xristofor oʻz tarjimasini qaysi asardan oʻgʻirganligini koʻrsatmagan. Xatto Xristofor Armaniyning oʻzi haqida ham aniq maʼlumot yoʻq. Italyan tilidagi sarlavha asar fors tili (lingua persina) dan oʻgʻirganligi yozilgan (Oʻsha payt-larda ozarbayjon tili fors tili (lingua persina) deb atalgan. Shu sababli asar muallifini aniqlashning iloji boʻlmagan. Faqatgina muqaddimada bu kitob muallifi Tavriz shahridan

ekanligi ko'rsatilgan – bu Eronning Tabriz shahridir. Benfiyning asliyat muallifini aniqlashda adashganligini Y.E.Bertels shunday izohlaydi. “Buning ajablanarli joyi yo'q. Navoiy asarlaridan o'ta muvaffaqiyat bilan foydalanigan asarlar qo'lyozmasi shoirning tiriklik davridayoq Turkiya va Ozarbayjonga yetib borgan va asrlar mobaynida barchaning e'tiborini tortgan”

Gruzin shoiri Sitsushbining “Yetti go'zal” asari ham Nizomiyning emas, balki Navoiyning asari asosida yaratilganligi ham vaqt o'tishi bilan aniqlandi. Buni Prof. K.Kekelidze ko'rsatganidek, B.T.Rudenko to'liq tasdiqlagan. Bu asarni birinchi bo'lib Y.E.Bertels aniqlagan. Olim bu haqida shunday mulohaza yuritadi. Xristofor kitobining birinchi qismida Amir Hisravning “Xasht bexisht” asari manba bo'lgan bo'lsa kitobning ikkinchi qismidagi “Bahrom va Dilorom” voqeasiga kelsak, bunga mutloqo Navoiyning “Sabba'i Sayyor” dostoni manba bo'lgan, chunki Bahrom va Dilorom voqeasining bunday talqini faqat Navoiyning “Sabbai Sayyor” dostonida bor. Boshqa asarlarda bu dostondagidek o'xshash voqealar hozirga qadar topilgan emas.

Xristofor Armanining Navoiyning “Hamsa”siga kiritgan “Sabbai Sayyor” dostoni bilan tanish bo'lgan. Shunday qilib Alisher Navoiy vafotidan 56 yil o'tib Xristofor Armaniyning italyancha tarjimasini orqali Yevropa mamlakatlariga kirib bordi. Kōpgina manbalarda ko'rsatilishicha Yevropa mamlakatlarida Alisher Navoiy ijodiga qiziqish asosan XIX asrdan boshlangan. Jumladan 1841-yili fransuz sharqshunos olimi Katremer Eten Mark (1782-1857) Alisher Navoiy asarlariga murojaat etdi hamda u shoirning “Muhokamat ul-lug'atayn” va “Tarixi mulki ajam” asarlarini fransuz tiliga o'girib sharq-turk bayozida chop ettirgan bo'lsa, 1861-yili fransuz sharqshunosi M.Bellning “Navoiy hayoti” nomli maqolasi chiqdi. Alisher Navoiyning asarlari Yevropa mamlakatlari, xususan, ingliz kitobxonlariga yetib borishida Venger turkshunos olimi va sayyohi Vengriya fanlar akademiyasi muxbir a'zosi prof. Herman Vamberining (1832- 1913) katta o'rni bor. U ko'p tillarni bilgani sababli Alisher Navoiy asarlarini nafaqat ingliz tiliga balki boshqa yevropa tillariga ham tarjima qildi. U 1863-yili musulmon hoji niqobi ostida Eron orqali O'rta Osiyoga sayohat qilgan. Safardan qaytgach, XIX asrning 60-yillaridagi O'rta Osiyo xalqlarining tarixiy, ijtimoiy munosabatlari, turmush va madaniy hayoti haqida asarlar yozdi. Vamberi vatanimizni madaniy boyliklarini Yevropa ahliga ma'lum qilish maqsadida Navoiyning qo'lyozmalarini axtarib Turkiyaning sahro va o'tloqlarini yalang oyoq, darvesh qiyofasida kezib til va adabiyotga oid qimmatbaho manbalar to'pladi. U o'zining mumtoz turkiy adabiyotidan dastlabki tarjimalarini 368 sahifadan iborat darslik majmuaga kiritgan. “Chig'atoy darsligi” deb nomlangan bu kitob tadqiqot, majmua va lug'at qismlardan iborat. Bu darslik kitobda olim Navoiyning “Mahbub ul-qulub”dan parchalar, ruboiy va g'azallardan namunalar kiritgan. Vamberi Xivada Alisher Navoiyni o'zlarini ustoz deb bilgan zabardast shoirlar Munis va Ogahiy bilan mu-loqotda bo'ladi. Ulardan Navoiy ijodi haqida yetarlicha ma'lumot oladi. O'rta Osiyoga sayohat qilishdan bir yil avval, ya'ni 1962-yil Vamberi Alisher Navoiy asarlari yuzasidan tuzilgan, uning asarlaridan olingan, qisqa-qisqa parchalardan iborat “Abushqa” lug'ati venger tiliga tarjima qilib chop etdi. Pesht shahrida bosilgan 107 sahifadan iborat bu kitobga, venger tilshunosi Budens Yozu (1836-1892) kirish so'zi yozgan. Venger tilida bosilgan bu lug'atdan ko'chirma tilshunos olim Ergash Umarovning shaxsiy kutubxonasida saqlanmoqda. Vamberi sayohatidan qaytgach o'z tadqiqotlarini jamlab “O'rta Osiyo ocherklari” kitobini birinchi bor o'quvchilarga taqdim etdi. Biroq kitobda berilgan ma'lumotlar to'la bo'lmagan sababli o'z zamonodoshlari tomonidan tanqidga uchradi. Tanqiddan to'g'ri xulosa chiqargan Vamberi 1868-yil bu kitobni ikkinchi marta chop etdi. Bu nashrda u avvalgi nashrda yo'l qo'yilgan xatolar va kamchiliklarga barham beradi. U kitobning O'rta Osiyo adabiyoti bobida Nizomiy, Navoiy, Fuzuliy va Mashrab g'azallaridan tarjimalar hamda “Qissasi Sayfulmuluk” asaridan bir parcha keltiradi. Biroq bu

kitobda ham ba'zi bir xatolarga yo'l qo'yadi. Chunonchi, Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini dastlab “Majnun va Layli” deb nomlagan, “Qissasi Sayfulmuluk” asarini Navoiyning asari deb ko'rsatgan. N. Ismatullayev uning mashu xatolarini ko'rsatib Vamberi o'zining “O'rta Osiyo ocherklari” kitobini yozgunga qadar Alisher Navoiy asarlari bilan to'la tanish bo'lmaganligini aniqladi.

Navoiy ijodi orqali xorijliklar ma'naviyatimizni, ruhiyatimizni tanishadi. Xorijlik hamkasbimiz Denis Deli: “Navoiydek buyuk shoir faqat o'zbeklarda bor. Uning ijodidan ta'sirlanib yozilgan g'azallar va asarlar nihoyatda ko'pligini ko'rib hayratga tushaman”, degan edi. Alisher Navoiy ijodi xorijiy mamlakatlarda ham sevib o'qilib, asarlari bot-bot tarjima qilinmoqda. Amerika Qo'shma Shtatlarining Massachusets shtatida istiqomat qiluvchi adabiyotshunos, yozuvchi va shoir Denis Deli ko'p yillik izlanishlari tufayli Alisher Navoiyning g'azallarini ingliz tiliga o'girdi hamda “Cervena Barva Press” nashriyotida “Alisher Navoiyning yigirma bir g'azali” (“Twenty one ghazals by Alisher Navoiy”) deb nomlangan kitobni chop ettirdi. To'plam xorijliklar tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi. U yozadi: “Alisher Navoiy – buyuk shoirlardan biri. Italiyaliklar uchun Dante qancha qadrlı bo'lsa, Navoiy ham o'zbeklar uchun shunchalik buyuk shaxs. Qisqa vaqt ichida uning barcha ijodi bilan tanishish mushkul. Buning uchun bir insonning umri yetmaydi. Men uning ingliz, rus, fransuz tillaridagi tarjima asarlarini ko'zdan kechirdim. Angladimki, Alisher Navoiy ijodiga butun dunyoning qiziqishi hamon davom etib kelmoqda. Ulug' shoir ijodining bir qatrasini kashf qilgan kishi borki, hayratini yashira olmaydi. Tezroq Navoiy haqida zamonodoshlariga xabar bergisi, uning yozganlarini o'z ona tiliga o'girsisi kelaveradi. Men bunga aminman... Masalan, mamlakatingizda Alisher Navoiy ijodi haqida ilmiy tadqiqot olib borgan kanadalik Harri Dik Navoiyga “Dunyoni ma'naviy tanazuldan qutqara oladigan ko'ngil bog'ining bog'boni” deya ta'rif beradi va “Lison ut-tayr” asarini ingliz tiliga tarjima qiladi. Bular qatoriga “Farhod va Shirin”ni ukrain tiliga tarjima qilgan shoir Nikolay Bajan, polyak tarjimoni Yanush Kijjovskiyni ham qo'shish mumkin... Navoiy ijodi shunchalik serqirrakı, uning tarjimasiga qo'l urish uchun, avvalo, islom dini g'oyasi va qarashlari, turkiylar madaniyati, yashash tarzi, so'zlarning kelib chiqish etimologiyasini ham bilish juda zarur ekan...” [2].

Xorijda o'zbek mumtoz adabiyotini o'rganish boshlanganiga ancha bo'ldi. Xususan, Alisher Navoiy va uning ijodi g'arb olimlarining diqqat markaziga tushganidan beri bir necha asr o'tdi. Afsuski, XX asrda sho'ro tuzumi siyosati oqibatida ma'naviy va ilmiy aloqalar uzilib qolganı bois xorijdagi o'zbek adabiyoti tadqiqotchilarining izlanishlaridan ko'p jihatdan bexabar va bebahra qoldik. Endilikda g'arb olimlari va ular yaratgan ilmiy asarlar bilan tanishish imkoni kengayib bormoqda. *Mumtoz adabiyotimiz tadqiqotchilarining keyingi yuz yildagi taniqli vakillari sifatida kanadalik Mariya Sabtel va Elizar Birnbau, germaniyalik Ingeborg Baldauf va Zigrid Klayn-mihel, Vengriyadan Benedek Peri va Ferench Chirkas, frantsiyalik Mark Toutant, turkiyalik Fuod Ko'prulzoda, Zaki Validi To'g'on, Kamol Eraslan, Osman Sertkaya, Tanju Seyhan, ozarbayjonlik Hamid Orasli, Jannat Nag'ieva singari olimlarni aytish mumkin.*

Venger turkiyshunosligi maktabiga mansub Benedek Peri talabalik davridan boshlab o'zbek adabiyotini o'rganishga qiziqqan. So'nggi yillarda Benedek Peri ko'proq Alisher Navoiy ijodi bilan mashg'ul bo'ldi va maqolalar e'lon qildi.

Shu o'rinda akademik Konradning “Alisher Navoiy va Renessans” maqolasini eslash joiz. U Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” asarini olmonlarning «Tristan va Izolda», yigirmanchi asr rus adabiyotida fantasmagoriya yo'nalishida yaratilgan Mixail Bulgakov qalamiga mansub «Usta va Margarita» romani bilan qiyoslaydi va buyuk bobomizni “barcha xalqlarning shoiri”, deya e'tirof etgan holda, Sharq Renessansi hosil bo'lishida G'arbg'a ehtiyoj sezmagani qistirib o'tadi.

Inglizlarning sharq she'riyatiga qiziqishi kecha yoki bugun paydo bo'lgan emas. Sharq adabiyotining g'arbga yoyilishi sharqona g'oyalar, motivlar, obrazlarning g'arbga ko'chishi uzoq tarixga ega. XV-XVI asrlarda g'arb adabiyotida sharqqa intilish kuchaydi. Bu davrda Sharq adabiyotining ko'plab durdona asarlari g'arb tillariga tarjima qilindi. Natijada XVIII asrda Yevropa o'zi uchun sharq adabiyoti degan yangi bir olamni kashf etdi. Bularning barchasi g'arbdagi sharq klassikasiga bo'lgan munosabatlarni o'zgartirib yubordi. 1843-yili Fransiyaning shimoli sharqiy qismiga joylashgan Nausi shahrida sharqshunoslik maktabining asoschilaridan biri Gustav Dugat "Orientalisme rende classigue" (Sharqshunoslik-unitilgan klassika) nomli qollanma yaratdi. Unda muallif gumanitar fanlar rivojida ochilgan antik durdonalarni hal qilish uchun faqatgina grek va lotin tilini yetarli emasligini isbotladi va sharqni o'rganishga chaqirdi.

Sharqni o'rganishning muhimligi va shoir she'riyatining o'ziga hosligi haqida Braginskiy quyidagilarni yozadi: "So'zlarning ko'p ma'no va mazmunga egaligi sharq she'riyati uchun hos hususiyat hisoblanadi. Qadimdan shu she'riyatda har bir she'r va bayt atrofida tortushuvlarni keltirib chiqaruvchi va izohlovchilarni yo'ldan adashtiruvchi kinoya va majoz o'yinlari, ishora, pafosi, so'zning serma noligi mavjud" [3:74]. Ehtimol shular g'arbnig sharq adabiyotiga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytirgandir.

Misol uchun, nimaga Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoniga qiziqish katta? "*Chinakam gumanizm boshqa millat va elat kishilariga hurmat erksevarlik motivlarini kuylanishi, milliy va umuminsoniy g'oyalarning tarannumi bu dostonida yorqinroq nomoyon bo'lganligi, dostonning asosiy g'oyaviy yakuni o'zida tashuvchi chinlik Farhod, xotin-qizlarning jasur vakillari-arman qizi Shirin va Mehinbonuni, nihoyat Farhodning sadiq do'sti va maslahatgo'yi iqtidorli rassom eronlik Shopur o'ratasida qardoshlarcha do'stlik mavzusi asarning boshidan oxirigacha qizil ip yanglig' o'tib turishi chet ellik tadqiqotchilarni hayron qoldirgan bo'lsa ajab emas*". Shunday tadqiqotchilardan biri A.Kurelladir. Darhaqiqat, A.Kurella Navoiy ijodi bilan tanisha boshlagan yillarda "Farhod va Shirin" dostoni jamoatchilik orasida muallifning eng zo'r dostoni sifatida mashhur bo'lgan edi. Sababi tarjimonlarning o'ziga tortgan jihatlaridan yana biri asarda tabiat manzaralari, ikkinchidan, Navoiyning usta peyzaj yaratish mahorati, uchinchidan, tabiat fasllaridagi tasvir ranglarning xilma xilligi va ularni har birini faslga mos jilolanishi, to'rtinchidan, shoirning radif, hojib kabi bir talay badiiy san'atlardan foydalanganligidir.

O'zbek adabiyoti namunalarining ingliz tiliga qilingan ilk tarjimalari, tabiiyki, Alisher Navoiy nomi bilan bog'liq. Buyuk mutafakkirning "Lison ut-tayr" dostoni

Ye.Fittsjerald tomonidan inglizchaga tarjima qilinib, 1899-yilda AQShning Boston shahrida nashr etilgan edi. Xuddi shu asarning nasriy bayoni kanadalik tarjimon Garri Dik tomonidan o'zbek tarjimashunos olimi N.Qambarov hamkorligida ingliz tiliga o'grildi. "Muhokamat ul-lug'atayn" risolasi Robert Deveruks tarjimasida 1966-yilda AQShda kitob holida bosilib chiqqan bo'lsa, buyuk shoirning "Sab'ai sayyor" dostoni amerikalik professor V.Firman tomonidan inglizchaga tarjima qilindi. 1988-yilda O'zbekiston "Vatan" jamiyati Alisher Navoiy hikmatlarini Margaret Bettlinning inglizcha tarjimasida lotin alifbosida chop etgan. 1961-yilda Toshkentda nashr qilingan "O'zbekiston gapiradi" nomli inglizcha to'plamga Alisher Navoiyning g'azallari, ruboiylari, hikmatlaridan namunalar hamda "Farhod va Shirin" dostonidan parcha kiritilgan.

Alisher Navoiy asarlari ma'lum bir sabab bilan tarjimalar tadrijini, aytish joiz bo'lsa, kashf qilgan. Chunki davrlar osha nafaqat adabiyotda, balki madaniy sohalarida g'arb sharqqa qizaqa boshladi, natijada asta-sekinlik bilan Navoiy asarlari birma bir boshqa tillarga tarjima qilina boshlandi. A.Kurella, Vamberi davrlarida qiziqish yanada ortdi va asosan Navoiy asarlari nafaqat Yevropada, qolaversa butun dunyoga yoyila boshlandi. Bunga yaqqol misol qilib "Muhokamat ul-lug'atayn" risolasi Robert Deveruks tarjimasida 1966-yilda AQShda kitob holida bosilib chiqqan bo'lsa, buyuk shoirning "Sab'ai sayyor" dostoni amerikalik professor V.Firman tomonidan inglizchaga tarjima qilinganini olish mumkin.

Yosh navoiyshunoslar safi bugungi kunda ancha siyraklashib qolgani sir emas. Chunki sovet zamonida odamlarimiz mumtoz adabiyotdan atay uzoqlashtirilgan, qo'lyozmalar johillarcha yoqib yuborilgan, hatto shu yosinda fikrlaydigan odamlar qatl qilib yuborilgan. Bu jarayonlar millatimiz ruhiyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatgan. Aksariyat yoshlar zamonaviy adabiyot bilan shug'ullanib iloji boricha tezroq yutuqlarga erishishni istaydi. Qolaversa, raqamli texnologiyaga bog'lanib qolgan yangi avlodni mumtoz adabiyotga qiziqitirish juda qiyin. Ular moddiy tomondan katta foyda ko'radigan sohalarini ko'proq ko'zlashyapti.

Mumtoz adabiyot bilan shug'ullanish sabr va matonatni talab qiladi. Shukrki, ayni paytda o'z bilimi va harakatlari bilan Alisher Navoiy ijodini o'rganayotgan iste'dodli yoshlarimiz ham astoydil izlanishlar olib borishmoqda.

Umid qilamizki, mazkur qaror ijrosidan so'ng navoiyshunoslarning yana bir yangi avlodi ulg'ayadi va mutafakkir bobomizning asarlarini anglaguvchi, umuminsoniy g'oyalar atrofida birlashib, ezgu maqsadlarni amalga oshirguvchi, bilimli hamda ma'nan oliyjanob yoshlar safi kengayib boradi. Zero, Alisher Navoiy bobomiz ta'kidlaganlaridek:

*Gar yo'qtur adab, ne sud oltun unidin,
Elning adabi xushroq erur oltunidin...*

Adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 10-11-19 jild. -Toshkent: 1995.
2. / «Xalq so'zi», 26 aprel 2018.
3. Abdullajanov A. Navoiy badiyatini nemischaga yaratishni tabdil etish. -Toshkent: 1998, 74-b.
4. Sapayeva F.D. Tarjimashunoslik: matn va mahorat. -Toshkent: «Cho'lpon», 2016.
5. Wikipedia.org.uz.

REZYUME

Mazkur maqolada Alisher Navoiy asarlari tarjimalarining badiiyati haqida so'z yuritiladi. Xususan, Alisher Navoiy ijodiyotida shakl va mazmun mushtarakligi, so'z qo'llash mahorati tahlillanib, badiiy tarjimada so'zning mavqei xususida bahs yuritiladi.

PEZIOME

В статье говорится о художественных переводах произведения Алишера Навои. А также, анализируется общность формы и содержания в творчестве Алишера Навои, умение употреблять слова и обсуждается роль слова в художественном переводе.

SUMMARY

This article describes the artistic translations of the work of Alisher Navoi. And also, the commonality of form and content in the work of Alisher Navoi, the ability to use words is analyzed and the role of the word in literary translation is discussed; the value of word is discussed in belles-lettres translation.